

Aliqulova Ra'no Akmal qizi

Tadqiqotchi

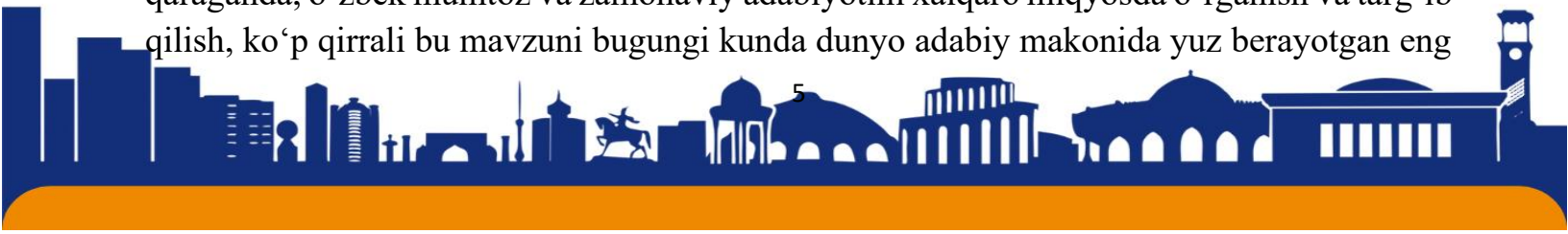
Annotatsiya: Mazkur tezisda o'zbek she'riyatining taniqli vakili Saida Zunnunova asarlarida lirik qahramon obrazining badiiy-estetik xususiyatlari, uning ruhiy olami va ma'naviy-axloqiy qarashlari tahlil etiladi. Shoiri ijodida lirik qahramon kechinmalarining ifodalanishi, shaxsiy xotira va tarixiy voqelik, individual tuyg'ular hamda ijtimoiy qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar yoritiladi. Shuningdek, shoiri poetikasida ona timsoli, mehr-oqibat, sadoqat, fidoyilik, insoniy burch va ma'naviy poklik kabi tushunchalarning badiiy talqini ochib beriladi. Saida Zunnunova asarlarida lirik qahramon obrazi individual ruhiy kechinmalarni ifodalash bilan birga, milliy ma'naviyat va umuminsoniy qadriyatlarni mujassamlashtiruvchi poetik obraz sifatida namoyon bo'lishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: Saida Zunnunova, lirik qahramon, lirik kechinma, badiiy obraz, tarixiy xotira, ayol ruhiyati, milliy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy qarashlar.

Abstract: This thesis analyzes the artistic and aesthetic characteristics of the lyrical protagonist in the works of Saida Zunnunova, a prominent representative of Uzbek poetry, focusing on the protagonist's inner world and spiritual, moral, and ethical views. It explores the expression of the lyrical protagonist's emotional experiences in the poet's works, as well as the relationships between personal memory and historical reality, individual feelings, and social values. Furthermore, the thesis examines the artistic interpretation of such concepts as motherhood, compassion, loyalty, self-sacrifice, human duty, and spiritual purity in the poet's literary works. It demonstrates that the lyrical protagonist in Saida Zunnunova's works not only expresses individual emotional experiences but also emerges as a poetic figure embodying national spirituality and universal human values.

Keywords: Saida Zunnunova, lyrical protagonist, lyrical experience, artistic image, historical memory, female psychology, national values, spiritual and moral views.

Bugungi adabiyotshunoslikda shaxs ruhiyati, individual ong va ichki kechinmalar tasviri masalalariga bo'lgan qiziqish tobora ortib bormoqda. "Ayni shu nuqtayi nazardan qaraganda, o'zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o'rganish va targ'ib qilish, ko'p qirrali bu mavzuni bugungi kunda dunyo adabiy makonida yuz berayotgan eng

muhim jarayonlar bilan uzviy bog'liq holda tahlil etib, zarur ilmiy-amaliy xulosalar chiqarish, kelgusi vazifalarimizni belgilab olish ... katta ahamiyatga ega"[1, 5-b]. Chunki zamonaviy ilmiy qarashlarda badiiy asarning estetik qimmatini, avvalo, undagi inson qalbi va ruhiy dunyosining qay darajada haqqoniy aks ettirilgani bilan belgilanadi. Shu ma'noda Saida Zunnunova she'riyatida lirik kechinma talqinini o'rganish nafaqat shoira ijodining poetik mohiyatini ochishga, balki o'zbek she'riyatida ayol ruhiyati tasvirining badiiy-estetik tamoyillarini aniqlashga ham xizmat qiladi.

O'zbek zamonaviy she'riyatida ayol lirik tafakkurining shakllanishi va rivojlanishida Saida Zunnunova ijodi alohida o'rin egallaydi. Shoira she'riyatida lirik qahramon obrazi inson qalbining nozik kechinmalarini, ruhiy izlanishlarini hamda ma'naviy qadriyatlar bilan bog'liq ichki kurashlarini badiiy ifodalash orqali namoyon bo'ladi. Zunnunova lirikasi markazida turuvchi qahramon ko'pincha samimiy tuyg'ular, insoniy mehr, hayotiy mas'uliyat, fidoyilik va axloqiy poklik kabi fazilatlarni o'zida mujassam etgan poetik subyekt sifatida gavdalanadi. Shu jihatdan shoira she'riyatidagi lirik qahramon individual obraz bo'lish bilan birga, muayyan davrning ma'naviy-estetik idealini ifodalovchi badiiy model sifatida talqin qilinadi.

Saida Zunnunova she'rlarida lirik qahramonning ruhiy olami ko'proq ichki kechinmalar, hayot mazmunini anglashga bo'lgan intilish va insoniy qadriyatlarga sodiqlik orqali ochib beriladi. Shoira poetikasida lirik qahramonning hissiy tajribasi sodda, ravon va samimiy poetik nutq vositasida ifodalanadi. Bu esa o'quvchiga lirik qahramon ruhiy holatini bevosita his etish imkonini yaratadi. Zunnunova lirikasi uchun xos bo'lgan samimiylilik va tabiiylik uning poetik tafakkurining muhim belgilaridan biri bo'lib, bunda lirik qahramon obrazining ichki yaxlitligi va ma'naviy pokligi asosiy estetik mezon sifatida namoyon bo'ladi.

Shoira she'riyatida lirik qahramon ko'pincha ayol qalbining kechinmalarini aks ettiruvchi obraz sifatida gavdalanadi. Biroq bu obraz faqat shaxsiy tuyg'ular bilan cheklanib qolmaydi, balki kengroq ijtimoiy va ma'naviy mazmunga ega bo'ladi. Lirik qahramon orqali insonning jamiyatdagi o'rni, mehr-oqibat, sadoqat, vijdon, ona timsoli, insoniy burch kabi tushunchalar poetik talqin qilinadi. Natijada shoira lirik qahramoni o'z davrining axloqiy-estetik qarashlarini mujassamlashtirgan badiiy konsepsiyaga aylanadi. Saida Zunnunovaning "Ruh bilan suhbat" dostoni shoira poetikasida lirik qahramonning ma'naviy-ruhiy olamini chuqur ochib beruvchi asarlardan biridir. Dostonda tasvirlangan voqelik shaxsiy fojia bilan umumxalq dardi tutashgan murakkab tarixiy davr - urush yillariga borib taqaladi. Asarda lirik qahramonning eng katta armonlaridan biri turmush o'rtog'ini qaynata sifatida sarpo kiygan holda ko'rish orzusi bo'lgan bo'lsa-da, mash'um urush bu orzuni armon darajasiga olib chiqadi. Shu tariqa shaxsiy baxt haqidagi orzu tarixiy

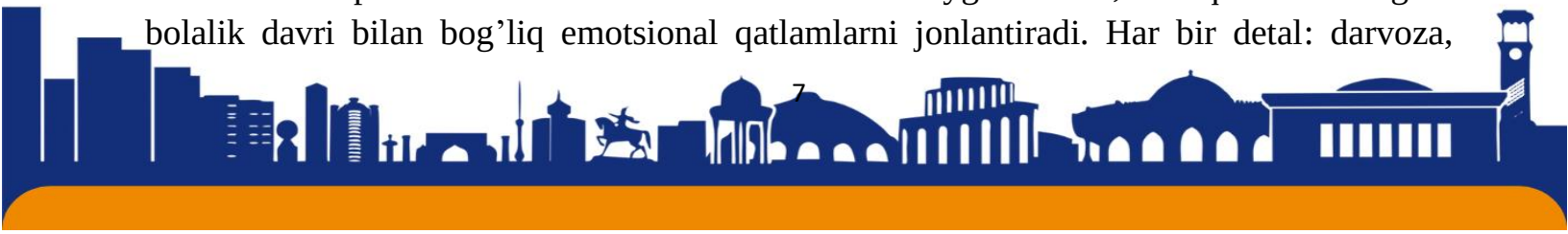
fojea bilan to'qnashadi va poetik dramatizm yuzaga keladi. Adabiyotshunos olim Sh.Hasanov ushbu dostonga yuksak baho berib, quyidagi fikrlarni bildirib o'tadi: "Saida Zunnunovaning 1963-66 yillarda yaratilgan "Ruh bilan suhbat" dostonini ko'zdan kechirsak, janr rivojida muhim bir qonuniyat ko'zga tashlanadi. Mirtemirning "Surat", E.Vohidovning "Nido" dostonlariga mazmunan yaqin turuvchi bu asarda lirik jins qurilishiga xos ifoda tarsi yetakchilik qiladi. Shoir asarda urushning musibatlarini qaddini buk olmagan ayolning boy ruhiy olamini, ajoyib insoniy fazilatlarini ko'rsatgan. Doston ota mehridan benasib o'tgan o'g'ilning nikoh kechasidagi onaning iztirobli o'ylari-xotiralari tasviridan boshlangan. Ona qalbida ikki qarama-qarshi kechinma- farzandning baxt to'yini ko'rganidan shukronalik, shu kunlarga yetolmaganlar haqidagi g'amanduhli xotiralar kurashadi. Doston yaratishdagi bunday lirik qurilish shakli bugungi dostonlarning aksariyati uchun xos bo'lib, lirik qahramon shaxsiyati asarning arxitektonik markazini tashkil etadi." [2, 11-b]

Shoiraning "Qo'shnilarim" va "Lirik nutq" dostonlari esa avtobiografik xarakteri bilan ajralib turadi. Ayniqsa, "Qo'shnilarim" dostonida muallif mahalla muhitini lirik xotira orqali qayta tiklaydi. Asarni mavzu va syujet jihatidan Mening mahallam dostoni bilan qiyoslash mumkin. Har ikki asarda lirik qahramonning makon bo'ylab harakati o'tmish xotiralari bilan uzviy bog'langan. Biroq Sulton Akbariy dostonida ijtimoiylik va davr mafkurasi ustuvor bo'lib, o'tmish ko'proq inkor etish tendensiyasi orqali talqin qilinadi. Natijada mahalla tasviri ko'proq ideologik qarashlar bilan bog'liq holda yoritiladi.

Saida Zunnunovaning "Qo'shnilarim" dostonida lirik qahramon xotiralari urush fojeasini mustasno etganda iliq, samimiy va estetik jihatdan jozibador ruhda tasvirlanadi. Muallif bolalik makoni - mahalla obrazini individual xotira va ruhiy tajriba orqali poetik umumlashma darajasiga ko'taradi. Lirik subyekt uchun mahalla shunchaki makon emas, balki shaxsiy identitet shakllangan, dastlabki hissiy tajribalar mujassam bo'lgan semantik markaz sifatida namoyon bo'ladi. Bu jihat quyidagi satrlarda yorqin ifodalangan:

Mahallamdan asta boraman o'tib
Bolalik yillarim kechgan ko'chadan.
Tug'ilgan shahrimdan qolganman ketib,
Sog'inib kelaman ancha-anchada.
Lekin menga tanish har go'sha, har uy,
Har bitta darvoza, har bitta daraxt.
Olis-olislarga tortqilaydi o'y,
Qalbm hayollarning ko'ksida karaxt.[3, 228-b]

Mazkur poetik tasvirda makon va xotira o'zaro uyg'unlashib, lirik qahramon ongida bolalik davri bilan bog'liq emotsional qatlamlarni jonlantiradi. Har bir detal: darvoza,

daraxt, hovli, uzum, suv manzaralari - individual biografik tajribaning belgilariga aylanadi. Shu orqali muallif makon poetikasini shaxsiy xotira bilan uzviy bog'laydi:

Hammasi o'shanday, faqat qo'shterak,
Bahaybat qo'shterak ko'rinmas bugun.
Orziqib tushardi boqqanda yurak,
Bola hayolimga tashlardi tugun.[3, 229-b]

Umuman olganda, Saida Zununova dostonlaridagi lirik qahramonning ma'naviy olami uch asosiy semantik o'q atrofida shakllanadi: tarixiy xotira (urush fojeasi), ijtimoiy xotira (mahalla muhiti) va madaniy xotira (ona va alla fenomeni). Ushbu qatlamlar o'zaro uyg'unlashib, lirik subyektning ichki dunyosida mehr, sadoqat, insoniylik va ma'naviy poklik kabi qadriyatlarning ustuvorligini ta'minlaydi. Natijada shoironing poetik konsepsiyasida inson ruhiyati tashqi voqelikdan ko'ra ichki axloqiy mezonlar asosida baholanadi. Lirik qahramon uchun hayot mazmuni insoniy munosabatlar, xotira va ma'naviy davomiylikni asrab qolish bilan belgilanadi.

Shu tariqa, Saida Zununova dostonlarida lirik qahramonning ma'naviy olami individual tajriba bilan kollektiv qadriyatlar kesishgan nuqtada shakllanib, u milliy poetik tafakkurning muhim namunalaridan birini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев “Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини халқаро миқёсда ўрганиш ва тарғиб қилишнинг долзарб масалалари” мавзусидаги халқаро конференция иштирокчиларига йўллаган табригидан. <https://www.xabar.uz/uz/madaniyat/shavkat-mirziyoyev-adabiyot-sanat>.
2. Shavkat Hasanov. Hozirgi o'zbek dostoni poetikasi. Monografiya. .Samarqand: Samarqand davlat chet tillar instituti, nashriyoti, 2024. 202- bet.
3. Zunnunova S. Tanlangan asarlar. 3 tomlik. 1-t. — T.: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1976. She'rlar, dostonlar. 368-b.